

PURITANEREN

TANKER OM PER H. HANSENS HISTORIESYN

■ POUL DUEDAHL

Det er altid svært flatterende, når en velmeriteret kollega lægger tid og energi i at anmelde ens skriftlige frembringelser. Jeg vælger da også at forstå professor Per H. Hansens fyldige omtale af mit værk *Ondskabens øjne* (Gads Forlag 2016) i det seneste nummer af TEMP som udtryk for, at man kan mene meget om bogen, men ligegyldig, det er den i det mindste ikke. Og så hører det i øvrigt til blandt faghistorikerens kerneopgaver, hvis man skal tro Hansen, at bruge sin sparsomme forskningstid på at pille lidt i sin egen og kollegernes navler og reflektere over det, man finder derinde.

Faktisk kan man ved læsningen næsten få det indtryk, at alt det faginterne og kun i mindre grad det at udbrede kendskabet til historie, er faghistorikerens væsentligste opgave. Enhver der tænder for en fjernsynsskærm, lader blikket glide ned over en bestsellerliste eller kommer lidt udenfor en dør, kan jo hurtigt konstatere, at interessen for historie er enorm og at den klarer sig aldeles glimrende uden faghistorikernes mellemkomst. Det forhold, at man i København kan fylde en messehal med tusindvis af betalende, historiehungrende gæster og i Aarhus gennem flere år har arrangeret uhyre velbesøgte historiske festivaler, taler for sig selv. Men den slags vedrører rent principielt ikke faghistorikeren.

Eller gør den? Faktum er i hvert fald, at stadig flere af Per H. Hansens fagfæller deltager i disse og andre udadvendte aktiviteter, og gør sig ligefrem umage for i skrift og tale at nå ud til flere end den sædvanlige målgruppe på en redaktør, to fagfællebedømmere og tre medlemmer af et ansættelsesudvalg. Dette forhold er med til at ændre definitionen af, hvordan faghistorie udøves og dermed hvad faghistorie er. Faktisk i en grad så det anfægter hele præmissen for Per H. Hansens indlæg, som jeg opfatter som en snæver, ja puritansk tilgang til hvad faghistorie bør være.

Det er omdrejningspunktet for min replik.

HVAD ER FAGHISTORIE?

Nu afholder Per H. Hansen sig ganske vist fra at definere, hvad faghistorie mere grundlæggende er. Men hvis han med begrebet forstår den praksis som udøves af universitetsuddannede historikere, der får penge for at beskæftige sig med deres fag – først og fremmest på universiteterne – ja, så har vi et fælles grundlag at være uenige ud fra.

Da jeg begyndte at læse historie på Odense Universitet for en lille menneskealder siden, hørte faghistorien til på en lang gang omkranset af hermetisk lukkede kontordøre. Derinde bagved havde faghistorien til huse. Én dag om ugen kunne man få adgang til den, for så var der træffetid. Derudover bød dens udøvere på lidt forelæsninger og nogle halvårslige eksamener. For udover at forske, forelæse, eksaminere og yde lidt vejledningsmæssig førstehjælp var der ingen krav til universitetsansatte. "Historieforskere kan gøre sig overvejelser over, hvorledes deres faglige virksomhed forholder sig til den produktion og brug af historiebevidsthed, der finder sted i det omkringliggende samfund, men de behøver ikke gøre det" skriver Bernard Eric Jensen. "Når de ikke er under noget markant pres for at gøre sig sådanne overvejelser, skyldes det, at videnskabsfag i dag ofte fungerer som relativt autonome og selvtilstrækkelige subkulturer; de kan fremstå som elfenbenstårne, hvor fagfolk kan trække sig tilbage for at hellige sig deres lærde sysler i ophøjet isolation."¹

Det, der kom ud af isolationen bag de lukkede kontordøre, i det omfang der overhovedet kom noget ud, var sjældent af en karakter, som interesserede andre end skribenterne selv og måske et par af fagfællerne – og der blev heller ikke udfoldet de store bestræbelser for at ændre tingenes tilstand. "Det vigtigste formål med historiebøger er at meritere deres forfattere", som Søren Mørch noterede, "og det vedkommer ikke almindelige læsere, men kun forfatterne, deres nærmeste familie og medlemmerne af bedømmelsesudvalgene. Hvis den videnskabelige historiebog skulle interessere en bredere kreds, opfattes fænomenet som en ligegyldig, måske ligefrem betænkelig bi-omstændighed".²

Uanset Søren Mørchs uomtvistelige evne til at sætte tingene på spidsen, så vækker billedet af en selvtilstrækkelig og verdensfjern subkultur en vis genkendelighed for os, der var så uheldige at få vores uddannelse i de år. I dag lyder det som en rejseberetning fra en fjern galakse.

Først og fremmest er der jo sket det, at undervisningen i masseuniversitetets æra har fået førsteret, uanset at vi forsøger at opretholde illusionen om, at det forholder sig anderledes. For det er de studerende, der udløser de største penge midler, og som er kernen i den vidensoverførsel til det omkringliggende samfund, som er blevet så vigtig. Ikke nok med at antallet af konfrontationstimer er sat betragteligt i vejret, undervisningen må nu også tage udgangspunkt i overvejelser om, hvad den bringer med sig af erhvervsrelaterede kompetencer, og den indrettes under skyldig hensynstagen til aftagerpaneler, dimittendundersøgelser og en evigt latent trussel fra den magtfulde Akkrediteringsinstitution.

Med universitetsloven fra 2003 blev det yderligere præciseret, at universiteterne må og skal indgå i samarbejde med den omgivne verden og bidrage ak-

1 Jensen: *Historie*, 359.

2 Mørch: *24 statsministre*, 443-445.

tivt med udadvendte aktiviteter.³ Dette indebærer selvfølgelig, at enhver skal være i stand til at dokumentere den samfundsmæssige nytte af sin forskning. I begyndelsen gav man forskere på mit universitet kontante lønbonusser, hvis de optrådte i nyhedsmedierne, i dag går den slags helt af sig selv. Redegørelser for relevans og nytteværdi er nu en fast del af arbejdet med at sikre ekstern forskningsfinansiering, og i medarbejderudviklingssamtalerne spiller forskernes selvrapporteringer om udadvendte aktiviteter en central rolle. Delfinansierede museums-ph.d'er med et brugsaspekt som fast del af opgaven har ændret forskningsprofilerne mange steder, og intet tyder på, at det brugerorienterede fokus aftager i de kommende år.

Det vil faghistorien nødvendigvis tage form af.

Man kan ganske rigtigt stadig sidde og skrive til sidemanden, og det giver også god mening at gøre det. For selv om de faghistoriske tidsskrifter i stor stil bliver forladt af både læsere og skribenter og kæmper en brav kamp for overlevelse, er de stadig omgærdet af fagintern prestige og rangerer højt i forbindelse med job ansøgninger – og det vil de formentlig fortsætte med lige så længe, de holdes oppe af BFI-strukturen og bloktilskuddet fra forskningsrådene. Men i en tid, hvor ministerier, universitetsledelser og bedømmelsesudvalg i tide og utide afkræver svar på, om forskernes frembringelser nu også har en vis samfundsnytte, er det selvfølgelig stærkt tillokkende at forene det nyttige med det fornøjelige og producere noget, som rækker ud over den ensomme tilværelse ved tastaturet. Måske ovenikøbet noget, som interesserer virkelig mange mennesker.

Derfor er det også helt på sin plads, når Per H. Hansen spørger, om værker, der er skrevet på denne baggrund og er ligeså spændende som knaldromaner – med de indholdsmæssige valg og fravalg det uvægerligt indebærer – kvalificerer som faghistorie, hvorved han nok i virkeligheden mener faghistorisk forskning.

Så lad os se lidt nærmere på hans argumenter.

MIKRO-HVAFFOR-NOGET?

Det første, der optager Per H. Hansen, er at kategorisere *Ondskabens øjne* eller rettere dens tilgang til sit emne. Det har han problemer med, og det skyldes ikke bogen, men at han leder efter noget andet, end det der står i den. Ligesom ældre danskere tager til Sydspanien og kan blive helt højstemte over at genkende noget dansk, finder Per H. Hansen tryghed i, at jeg i et interview i *Politiken* udtaler, at udgangspunktet for bogen var en interesse for forholdet mellem normalitet og afvigelse. For så er bogen nok inspireret af den såkaldte mikrohistorie.

Nu er der bare det ved mikrohistorien, at den tager fat i tilsyneladende betydningsløse individer – og det gør *Ondskabens øjne* jo netop ikke. Hovedpersonen er tværtimod valgt, fordi han er en central figur i danmarkshistorien. Han er selve

3 Bekendtgørelse af lov om universiteter (universitetsloven), § 2, stk. 3.

personifikationen af overgangen fra et gammelt til et nyt straffesystem, han var samtidigt mest omtalte fjendebillede og han er et spejlbillede af alt, hvad det danske samfund kunne opvise af social elendighed. Det står i indledningen, så man selv kan slå efter. Det er da også det, der påkalder sig læsernes interesse og lokker dem til at købe bogen, for så gennem spejlingen, tragedien og dramaet at få kendskab til ikke bare det menneske, der er bogens omdrejningspunkt, men også det samfund, han var en del af og som han prægede. Herunder viden om bestandigt aktuelle temaer som opdragelse, forbrydelse og straf – uanset at den slags ikke er nok til at imødekomme Per H. Hansens relevanskriterier.

Jeg husker godt, at mikrohistorien var en inspirationskilde for historikere tilbage i slutningen af det forrige årtusinde. Da jeg deltog i the American Historical Association's årsmøde i januar i år, hvis hovedtema ovenikøbet var "historical scale", skulle man imidlertid lede ualmindelig godt for at finde papers med en mikrohistorisk tilgang. Men derfor kan den selvfølgelig godt være en inspirationskilde for mig. Det er den bare ikke.

Fagfæller som til daglig beskæftiger sig med normalitet og afvigelse og forbrydelse og straf, vil da også snarere genkende tematikker hentet i den franske tænker Michel Foucaults forfatterskab. Ikke mindst hans fokus på, hvordan normalitet og afvigelse – og dermed også magtforhold – lader sig aflæse overalt, hvor der er mennesker. Jeg har ovenikøbet ved flere lejligheder erklæret min gæld til ham.⁴ Det samme gør stort set alle, der beskæftiger sig med tilsvarende emner – ovenikøbet i en grad, så det er blevet en lidelse at kæmpe sig gennem endnu en af disse lettere tvangsprægede udtryk for tidens teoriekshibitionisme, der plager mange indledende kapitler, inden vi langt om længe når substansen. Derfor har jeg besluttet mig for at tage det for givet, at eksperter på området – og de omfatter i dette tilfælde ikke Per H. Hansen – kan tænke selv og henvise til mine publikationer i sikker forvisning om, at Foucault er implicit til stede i alt, hvad jeg har produceret om forskellige afvigergrupperes historie, hvad enten det drejer sig om etniske minoriteter, udviklingshæmmede, kriminelle, transkønnede eller dværge. På den måde kan man faktisk træne mennesker i at læse indenad, på samme måde som man kan lære børn at skelne mellem en hamster og en dværgkanin uden at dyrene allesammen skal forsynes med navnecertifikat. Essensen bliver nemlig ikke fundamentalt anderledes af, at man pligtskyldigst takker den samme afdøde tænker i forordet hver eneste gang.

Men helt grundlæggende kunne Per H. Hansen have sparet sig en masse krumspring ved bare at læse bogen. For den er nemlig præcis, hvad den giver sig ud for at være. Faktisk står det allerede på titelbladet, hvad bogen er: en biografi. Punktum. Der er intet skjult bag tæppet.

4 Fx Duedahl: "Normalitet og afvigelse", 13-39.

Biografien er en af historiefagets ældste genrer og rummer sine helt egne traditioner, skabeloner og klassikere. Omdrejningspunktet er "en persons livshistorie, skrevet af en anden" og den "tilbyder en konkret viden om, hvordan livet kan forme sig og formes af det enkelte menneske".⁵ Biografiens ramme er altså individet, individets placering i samfundet og individets bidrag til samfundet, også uden at det nødvendigvis giver dækning for almene lovmæssigheder. Det provokatoriske i dette faktum har da også ført adskillige ophedede diskussioner med sig gennem årene. Det skete sidst, da dansk faghistorie oplevede en sand syndflod af biografier i slutningen af forrige årtusind. Tendensen toppede i 1993 med syv biografier skrevet af danske faghistorikere.⁶

Biografierne fik professor Niels Thomsen til at fare i blækket, for dels handlede de om noget så vulgært som enkeltindivider, og dels havde nogle af dem slet ikke gjort sig fortjent til en biografi. "Thomsen var måske både taktløs og ude af takt med sin tid", anfører Jes Fabricius-Møller, "men han skal da have tak for at eksplicitere et synspunkt, som gennem store dele af det tyvende århundredes historievitenskaber var det fremherskende, nemlig at rigtig historievitenskaber handler om samfundets udvikling, først og fremmest økonomisk og politisk".⁷

Per H. Hansens idé om, at mennesket ikke har nok værdi til at være studieobjekt i sig selv og altid bør være et middel eller instrument til at opnå indsigt i den store fortælling, samfundsfortællingen, er et nærmest anakronistisk ekko af den debat. En debat, som fortsatte op gennem 1990'erne og som kom til at handle om både forholdet mellem struktur og aktør og mellem fakta, fortolkning og fortælling. Jeg kan derfor ikke befri mig fra den tanke, at Per H. Hansen grundlæggende deler Niels Thomsens holdning om, at klassiske biografier ikke hører faghistorien til – med mindre de behandler åbenlyst magtfulde mennesker, fx statsministre, eller peger i retning af nogle mere overordnede mønstre af den slags, som mikrohistorikere afdækker. Det er jo grundlæggende det, han skriver.

Tankegangen er et barn af 1960'erne og 1970'erne, hvor faghistorikere i et anfald af pludselig kvantificeringstrang søgte inspiration i samfundsvidenskabelige metoder. Det fik dengang den fremtrædende engelske historieprofessor E.H. Carr til at betegne biografier og deres ønske om at forstå individer som den kreative drivkraft i historien som "characteristic of the primitive stages of historical consciousness".⁸ Samme Carr havde dog pudsigt nok ikke noget imod, at hans egne bøger blev forsynet med en selvbiografisk note, og han fremhævede uden videre enkeltstående fagfæller, som havde haft betydning for ham. For godt nok er sociale, politiske og økonomiske strukturer væsentlige, men historiske begivenheder skabes også af mennesker, og alene derfor bør man beskæftige sig med

5 Kondrup: "Biografi", 20.

6 Jensen, *Livet fortalt*, 127.

7 Fabricius-Møller: "Biografien som moderne genre", 506.

8 Carr: *What is History?*, 86.

dem. "What defines man," skriver den franske filosof Maurice Merleau-Ponty, er "the capacity of going beyond created structures in order to create others".⁹

For individer har magt. Og det gælder ikke kun politikere. Hele omdrejningspunktet i Michel Foucaults forfatterskab er jo netop at vise, at magten er til stede overalt, hvor der er mennesker. Der er fx magtforhold mellem mænd og kvinder, voksne og børn, borgere og bønder, danskere og udlændinge, sagsbehandlere og klienter, fængselspersonale og indsatte, undervisere og studerende – og mellem professorer og lektorer. I *Ondskabens øjne* finder man fx magtforholdet manifesteret i forskellige autoriteters opdragelse og statens jævnlige afstraffelse af Jens Nielsen – med halshugningen som kulminationspunktet. Men selvom staten rent lovgivningsmæssigt har voldmonopol og ret til at dræbe, så finder man også et magtforhold i Jens Niensens opgør med de selvsamme autoriteter. Han provokerede trods alt de institutioner, der reelt havde afskaffet dødsstraffen, til alligevel at tage livet af sig. Selv kongen, der hidtil havde nægtet at skrive under, bevægede han til at sætte sine kragetæer på dødsdommen. Og med sine handlinger, sine skrifter og sin blotte eksistens lykkedes det ham i mange henseender at få det sidste ord.

Dermed også sagt, at en biografi aldrig eller kun meget sjældent er historien om et menneske løsrevet fra dets omgivelser. Det er tværtimod en "character-in-an-environment, character as a way of discovering an environment, that makes biography such a powerful and healthy form" som den fremtrædende britiske historiker Ben Pimlott anfører.¹⁰

Biografier om kvinder og etniske minoriteter er på samme måde interessante alene af den grund, at de kan være med til at nuancere billedet af samfundet som monolitisk domineret af hvide mænd – og om ikke andet kan de give lidt magt pr. efterkrav, da biografiernes blotte eksistens bidrager til det, man kalder historiens demokratisering. Men magtforhold er langt fra den eneste grund til at skrive biografier. De kan nemlig også være nyttige til at skabe overblik i en tid, hvor faghistorikere specialiserer sig i små nicher, og de kan forbinde livsværket med det menneske, som skabte det. For biografier rummer ikke bare en række fællestræk, de har også, som Birgitte Possing opregner i sin bog om genren, en lang række forskelligheder.¹¹

Livshistorierne kan fx fungere som spejlbilleder og eksempler, der gør en forskel på det individuelle plan. Den slags er der virkelig mange kunder til. Og når faghistorikeren så alligevel er i gang med skamløst at udnytte menneskers nysgerrighed og pengepunge, så sker der ofte det, at de ved samme lejlighed kommer til at lempe lidt historisk viden og indsigt i læsernes hoveder. Som den amerikanske historiker Arthur M. Schlesinger, Jr., anfører: "Biography offers an easy edu-

9 Merleau-Ponty: *The Structure of Behavior*, 175.

10 Pimlott: "Is Political Biography an Art?", 164.

11 Possing: *Ind i biografien*, forordet.

cation in American history, rendering the past more human, more vivid, more intimate, more accessible, more connected to ourselves".¹²

Er biografien så videnskab? Det afhænger åbenlyst af øjnene, der ser. Per H. Hansen bryder sig i hvert fald ikke om formen, når den indebærer et afkald på det indledende pligtarsenal af metodiske og teoretiske overvejelser, også uanset om håndværket og udkommet i øvrigt er det samme. Det vil jeg sådan set tro, er et synspunkt, som har sine tilhængere i faghistoriske kredse. I hvert fald kommer det til udtryk på den måde, at historikere der skriver biografier, ofte føler behov for at forklare sig:

"I should not at all object to a description of good biography that placed it at an intersection between academic precision and creative writing" skriver Pimlott, men han skynder sig straks at tilføje: "Because this is delicate ground, I need to reinforce one point. Precision is as much a feature of good biography as of good history; often – biography is a micro-craft, close to the detail of day-to-day occurrences – more so, the fertile fact has to be an accurate fact, and a biographical account that departs from the records loses its authority and becomes fiction, pure and simple".¹³

Og det er lige præcis her, skellet går for mig – og forklaringen på, hvorfor den biografiske genre sjældent når de samme æstetiske højder som fiktionen. Den er nemlig fanget af og opretholder sin autoritet ved, at den må holde sig til fakta, dvs. de fragmentariske brudstykker af levet liv i dokumenterne. Men i selve fremstillingen af fakta, har den dygtige faghistoriker til gengæld frihed til at boltre sig og stimulere forestillingsevnen hos læseren, fordi fortællingen eller fremstillingen ikke bare er en ydre form, som Sebastian Olden-Jørgensen så rigtig påpeger, men selve fortolkningen.¹⁴

Uanset hvad, så har biografien været og vil fortsat være en kerneopgave for faghistorikere, så længe der er mennesker til, så længe den stabilt efterspørges og så længe ussel mammon og bogpriser lokker. Men genren vil nok også vedblivende være omgærdet af det samme skizofrene forhold – af skepsissen i forhold til relevans og form på den ene side, og ophøjetheden som mødepunkt for videnskab og kunst på den anden. "Biography remains the profession's unloved stepchild, occasionally but grudgingly let in the door, more often shut outside with the riffraff".¹⁵

Det sidste blev så tilfældet i denne ombæring.

TØRKLÆDEFORBUD

Det er ifølge Per H. Hansen et ufravigeligt krav for faghistorisk forskning, at alt bliver ekspliciteret og lagt åbent frem. Problemstilling, relevans, metode, teori og

12 Schlesinger, Jr.: "Editor's note".

13 Pimlott: "Is Political Biography an Art?", 165.

14 Olden-Jørgensen: "Fakta, fortolkning og fortælling", 300.

15 Nasaw: "Introduction", 573.

tilgange. Det kan ske i et indledende afsnit, i fodnoterne eller i en afsluttende læsevejledning. For faghistoriske værker bør ikke insinuere eller indikere, intet bør forblive i det halvskjulte og lokke bag sløret. Den slags er en vildfarelse.

Hvad denne idiosynkrasi bygger på, nævner han ikke, men fordringen minder til forveksling om den, man finder i et uhyre udbredt universitetspædagogisk værk, som jeg – af pædagogiske grunde – beder mine egne studerende benytte sig af, og som jeg i øvrigt selv følger slavisk, når den primære målgruppe tilsiger det. Men det tilsiger den ofte netop ikke, og derfor beder forlagene allerede på forhånd om at slippe, så længe analysen er den samme.

Fraværet indbefatter dog sjældent problemstillingen. Hvad angår problemstillingen i en biografi mere specifikt, så er der jo allerede på forhånd nedlagt visse konventioner i selve genren. ”Der er nogle faste præmisser for biografien, en ramme, nemlig en menneskelig organismes fødsel og død og det liv, der udspilles imellem disse to yderpunkter” skriver Jes Fabricius Møller.¹⁶ Men derudover er det selvfølgelig et ufravigeligt krav at gøre nogle valg og fravalg i forhold til, hvad der synes at have betydning og skal inkluderes og hvad der forekommer trivielt eller perifært og skal ekskluderes. For opgaven er jo ikke at fortælle en livshistorie i alle dens facetter, men at sætte den enkelte i forhold til verden og forklare relationen mellem dem, og derved også gøre det muligt at nedbringe antallet i det principielt udtømmelige arsenal af dokumenter. Ellers løber de af med en. Det er nok heller ikke helt uden grund, at Per H. Hansen vægter netop det så højt. For man fornemmer, at han selv kæmper med spørgsmålet. Fx fylder den seneste udgave af hans bog om danske møbler næsten 700 i øvrigt temmeligt store sider. Og hvor ”selv typografien understøtter ønsket om at skrive en læseværdig fortælling” i *Ondskabens øjne* skal man have ualmindeligt gode øjne for at få fat i de detaljer, Per H. Hansen skal have plads til i sin, og de er mange. Bogen vejer 2,7 kilo.¹⁷

Ondskabens øjne er en ”fortælling om, hvordan Danmark tog afsked med den ultimative form for fysisk voldanvendelse og en fortælling om overgangen fra legemsbeskadigende til frihedsberøvende straffe”, som der står i indledningen, fortalt gennem Jens Nielsen. Dette fokus lader sig forholdsvis let belyse. Derudover diskuterer bogen både eksplicit og implicit definitionen af ondskab, hvem der definerer den og hvad der således førte netop Jens Nielsen til skafottet. Disse arbejdsspørgsmål er en fin ramme at arbejde inden for, men den giver ikke på samme måde mulighed for håndfaste konklusioner – et forbehold jeg også lægger åbent frem i bogen. Definitionen af ondskab bygger jeg dels på samfundsinstitutionernes og dels på Jens Niensens forklaringer og praksis. Det er denne dobbeltthed, som ligger i titlen, nemlig at ondskab – som hos Michel Foucault – defineres af de øjne man ser med, ligesom de øjne, som man selv definerer som de onde, ser tilbage på en selv. Det er fx samfundsinstitutionernes definition af ondt og godt,

16 Fabricius-Møller: ”Biografien som moderne genre”, 510.

17 Hansen: *Da de danske møbler blev moderne*.

der fører til, at skarpretteren kan dræbe Jens Nielsen uden at han selv bliver straffet for det, og som fører til at Jens Nielsen mister hovedet uden selv at have dræbt et andet menneske. Men hos Jens Nielsen er det omvendt samfundsinstitutionernes repræsentanter – fattiggårdsbestyreren, anstaltsforstanderne, betjentene, fængselsinspektøren og justitsministeren – som gang på gang begrænser hans frihed og hvis onde øjne hviler på ham. Dertil opstår så yderligere det element, at Jens Nielsen med tiden faktisk overtager det offentlige billede og markedsfører sig som ondskabens inkarnation. Det er ikke let at forklare til Gud og hvermand, Per H. Hansen inkluderet, men i bogen har jeg gjort forsøget.

Når han skriver, at bogen rummer en ulyst til at årsagsforklare, så har han derimod ret. I hvert fald når det gælder, hvad der mere grundlæggende drev Jens Nielsen ud i sine misgerninger. For jeg vil jo, præcis som Per H. Hansen kræver det af mig, mægtig gerne løse det eviggyldige spørgsmål om forholdet mellem arv og miljø – altså om Jens Nielsen var en biologisk disponeret psykopat tvunget af biokemiske processer til at udføre sine handlinger eller om han snarere var præget af negativ social arv og nogle højt uheldige ydre omstændigheder, som tvang ham til at tage de valg, han tog. Ikke mindst fordi et svar straks ville udløse nobelprisen i medicin.

Men det er jo langt fra noget nyt, at man ikke kan få svar på alle de spørgsmål, man stiller. Det erkendte Søren Mørch fx også, da han gjorde sig tanker om, hvorvidt man kan finde psykologiske årsagsforklaringer på statsminister Erik Scavinius' dispositioner – og måtte kapitulere. "Det er – og vil formentlig altid forblive – umuligt at foretage nogen videnskabeligt begrundet udredning af forholdet mellem hans psyke og hans politiske beslutninger" konkluderer Mørch.¹⁸ Så her går en af biografierenens grænser. Men det betyder ikke, at det er forbudt eller ufrugtbart at stille spørgsmålet alligevel. Her anvender jeg personligt et princip kaldet "show, don't tell". Det er et klassisk litterært og journalistisk virkemiddel, som i al sin enkelthed går ud på at fremlægge argumenterne uden at pådutte læseren en skråsikker konklusion, som ikke kan drages, og i stedet sandsynliggøre hvor svaret ligger og overlade det til læseren at drage sin egen konklusion. At Per H. Hansen er utilfreds med det, kan jeg ikke rigtig gøre noget ved.

Derudover undlader jeg at redegøre for en lang række andre fravalg. Det gælder fx Jens Niensens store optagethed af at føre regnskab med enhver misgerning – herunder præcis hvilke beklædningsstykker han stjal og hvor meget de hver især kunne omsættes for. Dette bare for at nævne et eksempel af en lang række oplysninger, som jeg mener læseren kan forskånes for at få udpenslet i en indledning, uden at det går ud over forståelsen. Så måske hænger det, som Per H. Hansen karakteriserer som "velskrevet" ved bogen, i virkeligheden ganske nøje sammen med at ikke alting bliver sagt og at intet er overladt tilfældighederne.

18 Mørch: *24 statsministre*, 445.

HISTORIENS NYTTE

Den tyske filosof Friedrich Nietzsche udgav engang et værk, hvori han for overskuelighedens skyld inddelte historien, og dem der dyrker den, i tre kategorier. Det interessante ved bogen er egentlig ikke den noget stereotype inddeling, mens hans påpegning af, at de alle sammen, uanset deres mange særheder, har en samfundsmæssig nytteværdi – eller i hvert fald rummer potentialet.

Det gælder "antikvaren", som i sine værker vægter fortællingen om betydningsfulde enkeltindivider og begivenheder og som hos læserne fremmer følelsen af tilhørsforhold og fælles traditioner, som skaber sammenhængskraft og som gør det muligt at orientere sig i tilværelsen, eller som forsker i emner der giver indsigt og kompetencer til at udpege og bevare kulturarven. Det gælder "monumentalisten" som ved, hvad der er penge, prestige og indflydelse i, og for hvem en historiebog først og fremmest er et magtmiddel, og som betragter historien som den kampplads, hvorpå man kan påvirke befolkningens syn på deres egen fortid, hjælpe politikere til at vende folkestemninger og afstikke en retning for fremtiden. Og det gælder "kritikeren", der kritiserer monumentalisten for at politisere og antikvaren for sit bagstræb, og hvis yndlingsbeskæftigelse det er at nedbryde myter og finde begyndelser og oprindelser til dårligdomme, for så at gøre op med dem i nutiden med henblik på at drive mennesket i en anden retning.¹⁹

Nu findes de selvfølgelig i adskillige blandingsformer. Men det er karakteristisk for hver og én, at de har en moralsk tilgang til deres fag og prædiker, hvad andre bør, for at leve op til deres relevanskrav. Faktisk er det en klassisk disciplin for forskere i karrierens efterår at belære de yngre om, hvad de har misforstået. Dette moralske 'bør' genfinder man også i Per H. Hansens debatindlæg, fordi det udgør hans middel til at måle, om kolleger når op i nærheden af den faghistoriske garderhøjde, og om deres produktion kan kvalificere sig som *Wissenschaft*.

Per H. Hansens relevanskrav synes præget af, hvad den britiske historiker og politolog Martin Wight i sin tid gav navnet "presentism".²⁰ Altså en søgen efter forhold i fortiden, der er relevante, fordi de menes at have betydning i nutiden. Man kunne også kalde den en søgen efter "afgørende gammelt". For Wight var begrebet ikke positivt ment, da han i studiet af internationale relationer var optaget at skabe en teoridannelse, der netop gjorde det muligt at slippe for det tunge, historiske arvegods. Men i faghistoriske kredse har præsentismen sine tilhængere, også selvom den i grunden er ganske kontroversiel i et fag, hvis professionalisering oprindeligt var indrettet på at undersøge fortiden uden hensynstagen til den umiddelbare værdi i samtiden.

Men hvordan afgør man så, at noget er relevant? Per H. Hansen er ikke i tvivl: "Faghistorie bør tage store og væsentlige problemstillinger op, som også kan hjælpe til at forstå, forklare og navigere i nutiden". Det kan være emner som "glo-

19 Nietzsche: *Historiens nytte* og Poul Duedahl: "Historiens nytte".

20 Wight: "Why Is There No International Theory?", 17-34.

balisering, migration, etnicitet og identitet, ulighed, bæredygtighed, nationalisme, populisme, køns- og familiemønstre, terror, økonomisk vækst, (over)forbrug, finansiell ustabilitet, miljøproblemer m.m.”

Det lyder jo umiddelbart som relevante emner, men også som nogen der lige så fint kunne være udtænkt af en ministeriel embedsmand eller en rektor for en handelshøjskole. De udgør nemlig et puritansk forhold til relevans, som noget der først og fremmest måles af, om det er i TV-Avisen samme aften, og som selvfølgelig må prioriteres i ethvert mangelsamfund, der ikke har råd til at undersøge fx hvad det mere grundlæggende vil sige at være et menneske. Inden for rammerne af universitetsverdenens kronologisk og tematisk mest mangfoldige fag – som rummer både antikhistorikere, middelalderhistorikere og landbohistorikere – tror jeg derimod, at det er et minoritetssynspunkt. Man kan i samme åndedrag stille sig det spørgsmål, hvad Per H. Hansens liste mon så i grunden siger om hans egne skrivelser om danske træmøbler og danske sparekasser.

Min egen tilgang til faget er bredere. I en tid, hvor mennesker overalt på jorden står i kontakt med hinanden som del af det globale forbrugersamfund, er de eneste sorte pletter tilbage på landkortet dem, der lader sig aflæse i fortidens efterladenskaber og som beretter om måder at leve på, der er fremmedartede for os og som man kan gå på opdagelse i. Som den britiske historiker John Tosh anfører i sin udbredte lærebog om faghistorie, bør opgaven som opdagelsesrejsende i hvert fald være central:

Historical difference lies at the heart of the discipline's claim to be socially relevant. As a memory-bank of what is unfamiliar or alien, history constitutes our most important cultural resource. It offers a means – imperfect but indispensable – of entering into the kind of experience that is simply not possible in our own lives. Our sense of the heights to which human beings can attain, and the depths to which they may sink, the resourcefulness they may show in a crisis, the sensitivity they can show in responding to each other's needs – all these are nourished by knowing what has been thought and done in the very different contexts of the past.²¹

Som faghistorikere og altså udstyret med en vis ekspertise i afdødekontakt, har vi en enestående mulighed for at studere menneskelivet i alle dets facetter, og undersøge hvordan mennesker handler forskelligt og ens over tid, for derved at få indblik i den store variation i og grænserne for de menneskelige udtryksmåder. I den engelske historiker Theodore Zeldin's bestseller om den menneskelige intimsfæres historie kan man fx læse om ligheder og forskelle over tid inden for en række eviggyldige tematikker, så som håbets, samtalens, kærlighedens, sexlivets, kokekunstens, polygamiets, respektens, frygtens, nysgerrighedens, medlidenhe-

21 Tosh: *The Pursuit of History*, 33.

dens, tolerancens, venskabets, skæbnens, gavmildhedens, gæstfrihedens og ensomhedens historie.²² Bogen er ikke bare skrevet for at tegne et mønster og endnu mindre med henblik på at forudsige, men for at åbne vores øjne for den menneskelige variation og mangfoldige potentialer. Den viser at tingene ikke behøver at være, som de er, at de kan være anderledes og at der er alternativer.

Pointen er, at man ikke får mere relevans ved at ensrette og indskrænke den faghistoriske mangfoldighed. Derimod får man mere relevans ved at medtænke sin målgruppe. Det har Per H. Hansen da også gjort. For som han skriver, så skal faghistoriske problemstillinger nemlig "bidrage til og kvalificere den offentlige debat om væsentlige, nutidige samfundsproblemer". Målgruppen er altså deltagerne i den offentlige debat, fx fjernsynskiggere og avislæsere, og set i det lys er det selvfølgelig et problem, når hans gamle læremester ikke har det store held med at få spalteplads.

Mit ærinde her er ikke at være unødigt polemisk men bare at stille spørgsmålet: hvorfor skal vi skrive bøger om globalisering, migration og populisme, hvis ingen læser dem? Og hvori ligger det relevante i at producere forskning i finansiel ustabilitet, hvis embedsværket i Finansministeriet ikke aner, at den eksisterer? Relevanskriterier har nemlig kun en nytteværdi, hvis de udledes i praksis og bliver til andet og mere end et postulat i indledningen på en historiebog eller et argument, man kan slå andre oven i hovedet med i et faghistorisk tidsskrift. Den må have en effekt – eller impact som det hedder på nudansk.

For mig ligger relevansen ret åbenlyst og venter der, hvor publikum er. Det har sine egne relevanskrav men kan bestemt også lokkes til at læse noget, som det på forhånd slet ikke anede, at det havde brug for at vide. Faktisk er der ingen grænser for, hvad man som faghistoriker kan skrive om og afsætte, så længe det bare lever op til én ting, nemlig at skabe forudsætningerne for historisk bevidsthed på en overbevisende og meningsfuld måde i læserens hoved. Men et publikum må der til.

"Det videnskabelige projekt lader sig selvfølgelig gennemføre i massevis af genrer, også fortællingen og biografien" skriver Søren Mørch. "Kernen i projektet er, at meningsindholdet skal kunne lade sig diskutere. Inden for de afgrænsninger, der er valgt, skal forklaringerne være hvad Louis Hjelmslev kalder empiriske: Modsigelsesfri, udtømmende og simplest mulige. Er de det, er det videnskab – lad det bare være med lille v."²³

Skulle der undervejs ske det forunderlige, at den hellige videnskab blev tilsat et lille gran lidenskab, så går det såmænd nok også!

²² Zeldin: *Det Private Livs Historie*.

²³ Mørch: *24 statsministre*, 446.

LITTERATUR

- Bekendtgørelse af lov om universiteter (universitetsloven), § 2, stk. 3.
- Carr, E.H.: *What is History?* Harmondsworth: Penguin Books 1964.
- Duedahl, Poul: "Historiens nytte", *Berlingske Tidende* 19.8.2007.
- Duedahl, Poul: "Normalitet og afvigelse", i Poul Duedahl m.fl. (red.): *De måske udstødte. Historiens marginale eksistenser*. Viborg: Aalborg Universitetsforlag 2005 s. 13-39.
- Duedahl, Poul: *Ondskabens øjne. En biografi om Jens Nielsen*. København: Gads Forlag 2016.
- Fabricius-Møller, Jes: "Biografien som moderne genre", *Historisk Tidsskrift*, bd. 109, nr. 2, 2009, s. 504-512.
- Hansen, Per H.: *Da de danske møbler blev moderne*. 2. udg., Latvia: Syddansk Universitetsforlag og Lindhardt & Ringhof 2016.
- Jensen, Bernard Eric: *Historie – livsverden og fag*. København: Gyldendal 2003.
- Jensen, Bernard Eric m.fl. (red.): *Livet fortalt – litteraturhistoriske og faghistoriske biografier i 1990'erne*. København: Samfundslitteratur 1999.
- Kondrup, Johnny: "Biografi", *Den Store Danske Encyklopædi*, bd. 3. København 1995, s. 20.
- Merleau-Ponty, Maurice: *The Structure of Behavior*. Boston: Beacon Press, 1963 (1942).
- Mørch, Søren: *24 statsministre*. København: Gyldendal 2000.
- Nasaw, David: "Introduction", *American Historical Review*, bd. 114, nr. 3, 2009, s. 573-578.
- Nietzsche, Friedrich: *Historiens nytte*. København: Tiderne Skifter 1996 (1874).
- Olden-Jørgensen, Sebastian: "Fakta, fortolkning og fortælling. Om narrativitet og historisk videnskab", *Fortid og Nutid*, december 2001, s. 295-305.
- Pimlott, Ben: "Is Political Biography an Art?", i W.R. Louis: *Still more adventures with Britannia. Personalities, Politics and Culture in Britain*. London: I.B. Taurus 2003.
- Possing, Birgitte: *Ind i biografien. Om at portrættere et menneske*. København: Gyldendal 2015.
- Schlesinger, Jr., Arthur M.: "Editor's note", i Douglas Brinkley: *Gerald R. Ford. The American Presidents Series. The 38th President, 1974-1977*, New York: Macmillan 2007.
- Tosh, John: *The Pursuit of History. The aims, methods and new directions in the study of modern history*, 5. Udg.. London & New York: Pearson 2010.
- Wight, Martin: "Why Is There No International Theory?", i H. Butterfield og M. Wight (red.): *Diplomatic Investigations*. London: Allen and Unwin 1966, s. 17-34.
- Zeldin, Theodore: *Det Private Livs Historie*. Viborg: Tiderne Skifter, 1996 (1994).

POUL DUEDAHL

LEKTOR, PH.D.

HISTORIESTUDIET

INSTITUT FOR KULTUR OG GLOBALE STUDIER

AALBORG UNIVERSITET

EMAIL: DUEDAHL@CGS.AAU.DK